

Beteckning: HRV:C09:41

Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap

Iglesia Maradoniana

En studie om fotboll, religion och identitet i Argentina

Benjamin Anselmo
Augusti 2009

C-uppsats, 15 högskolepoäng
Religionsvetenskap

Religionsvetenskapliga fältstudier C
Handledare: Olov Dahlin

Abstract

Denna studie är genomförd i Argentina, ”fotbollens land”. Den handlar om en grupp människor som möts en till två gånger per år i vad man kallar Maradonakyrkan för att helga Diego Armando Maradona. Studien genomfördes i form av fältstudier på plats i Argentina med metoder som intervjuer och deltagande observationer. Maradonakyrkan är ett så pass nytt fenomen att inga akademiska texter funnits att tillgå. Begrepp som tas upp och diskuteras är bland andra fanatism och idoldyrkan. En av frågorna som ställs är om Maradonakyrkan kan ses som en religion. Med hjälp av Magnus Engstrands teorier så är resultatet: ja det kan den. Uppsatsen har bidragit till att skänka ljus åt en annars nästan helt okänd religion. Förhoppningen är att den kan leda till att fler undersökningar görs kring förhållandet religion och sport i allmänhet och om Maradonakyrkan i synnerhet.

Nyckelord: Diego Maradona, Maradonakyrkan, Argentina, fotbollskyrka, fotboll, fanatism, sport och religion, nationalism, fotboll och religion, religion och nationalism, idrottsikon, fotbollsidol, fotbollsikon, idoldyrkan, ikondyrkan.

Y todo el pueblo cantó: "Maradó, Maradó" (och hela folket sjöng: "Maradó, Maradó)

El "Petro" Rodrigo, Maradó

Innehållsförteckning

<u>INLEDNING (FÖRSTA HALVLEK)</u>	4
BAKGRUND.....	4
SYFTE & FRÅGESTÄLLNINGAR.....	5
TEORI OCH METOD	5
KÄLL- OCH SJÄLVKRITIK	6
TIDIGARE FORSKNING	7
<u>UNDERSÖKNINGEN (ANDRA HALVLEK)</u>	9
HISTORIA	9
MARADONA: IKONEN OCH KYRKAN	10
KYRKANS LITURGI	13
FANATISM? RELIGION?	15
<u>ANALYS OCH DISKUSSION (FÖRLÄNGNING)</u>	18
SAMMANFATTNING.....	23
LITTERATUR- OCH KÄLLFÖRTECKNING	24

INLEDNING (FÖRSTA HALVLEK)

Bakgrund

Hur kommer man på att skriva om något så underligt som en kyrka tillägnad en fotbollsspelare? Ett svar skulle kunna vara att man är tokig i fotboll. Jag skulle inte beskriva mig själv som tokig i fotboll. Jag har ingen favoritklubb, men måste dock erkänna att det är kul att följa AIK:s tre nya argentinare i allsvenskan, särskilt när en av dem, Lucas Valdemarín, kommer från Río Tercero, Cordoba, vilket är min pappas födelseplats och där jag så många gånger varit under min uppväxt. Ja, allt är relativt – om jag inte är tokig i fotboll så är min pappa det. Han är fortfarande aktiv fotbollsspelare, sina 51 år till trots. Även han var en lovande spelare från Río Tercero, men hans val i livet förde honom istället till Europa där han till slut träffade min mor och bosatte sig i Sverige. Han provspelade för en del argentinska klubbar och spelade för Djurgården en kort period och agerade som spelande tränare flera år i Småland. Mer än så blev det aldrig men i Río Tercero minns man fortfarande honom bland den äldre generationen – så pass mycket att när Ruben Ramando, känd konstnär och barndomsvän till min pappa, blev tillfrågad att göra två frimärken för att fira FIFA 100 år, blev motiven min pappa och Claudio ”Piojo” López, en annan celebritet från Río Tercero.¹ Min egna ”karriär” slutade när jag var åtta år. Min far var otroligt besviken men å andra sidan hade jag inte ärvt hans talang. Men som åskådare, och numera spelare igen, tycker jag fotboll är en otroligt stor och hängivande världsomfattande rörelse. VM är ett måste och den gemenskap man kan komma att känna på läktaren, som utövare eller bara framför TV:n med goda vänner, är något som jag och många andra med mig uppskattar. Så Argentina och fotboll, och i synnerhet Diego Armando Maradona, kändes otroligt intressant. Jag fick upp blicken för kyrkan när min pappa kom hem från Argentina med en tidning, där kyrkan nämndes som ett dumt påhitt i en kort artikel. Jag trodde inte det kunde vara sant – en kyrka tillägnad Maradona, vilken glädje. För mig har han varit världens bästa fotbollsspelare på och av planen, punkt slut. Han inspirerar som spelare för den teknik han hade då han var aktiv. Utanför planen har han varit en rebell, en som vågade ställa sig upp mot etablissemanget. Jag försökte i min B-uppsats att skriva om kyrkan från Sverige men det var inte möjligt och är därför glad för möjligheten att genomföra denna fältstudie.

¹ http://www.internetxair.com.ar/tribuna/rubros.php?_edicion=123&rubro=Notas%20de%20la%20semana 2007-01-09.

Syfte & frågeställningar

Syftet med studien är att göra en första grundläggande undersökning av Maradonakyrkan, dess uppkomst och framväxt, de roller och funktioner den fyller för dess medlemmar och hur den uppfattas i Argentina. Är kyrkan en koncentrerad reflektion av ett Argentina där fotboll har en väldigt stor roll i samhället? Vad gör Diego Armando Maradona till en så stor ikon i Argentina och fotbollsvärlden?

De frågeställningar jag tänker försöka besvara är:

1. Vilka orsaker kan finnas bakom Maradonakyrkans uppkomst och framväxt?
2. Vad betyder Maradona för anhängarna i kyrkan och för vanliga människor?
3. Kan Maradonakyrkan ses som en religion?
4. Vilken roll spelar kyrkan, ur ett religions- och nationalistiskt perspektiv, för den argentinska identiteten?

Teori och metod

I de teoretiska utgångspunkter jag laborerar med kommer jag att utgå ifrån att fotboll kan ha en religiös dimension. I en gammal koloni som Argentina saknar man ofta en längre skriven historia, som t ex Sverige, det egna landets historia börjar från och med självständigheten. Argentinas moderna historia har varit en tragisk skådeplats med diktatur, förföljelse och mord. Är det tänkbart att fotboll blivit en typ av alternativ nationalism? Att det blir en del av det argentinska identitetsskapandet och att Maradona är en nationalhjälte? Maradona som kommer från fattiga förhållanden formulerade vid 14 års ålder sina två drömmar: ”det första är att spela i VM och det andra är att vinna”², som besannades när han 1986 spelade med i VM för andra gången och vann.

Studien förutsatte en tvärvetenskaplig metodinsats i vilken arkivstudier kombinerades med antropologiskt fältarbete, bandade intervjuer och deltagande vid det rituella högtidlighållandet

² <http://www.vivadiego.com/mis.txt> 2006-03-28. Man kan även lyssna på intervjun.

av Maradonas födelsedag den 29 oktober. Fältstudien genomfördes under perioden 2006-10-22 till och med 2006-11-16. Jag besökte universiteten i Buenos Aires, Rosario och Cordoba, för att se om någon har skrivit om kyrkan, men det gav inget resultat. Istället baseras arbetet huvudsakligen på intervjuer och deltagande observationer vid ett barnsjukhus, på olika fotbollsarenor och vid möten med olika fotbollssupporters. Det är svårt att uppskatta hur många fotbollssupporters Argentina har, men jag har inte träffat en enda människa som inte har ett favoritlag. Fotboll i Argentina är stort när det kommer till anhängare. När det gäller utövare är siffran möjligen inte lika stor eftersom fotboll för kvinnor är en ytterst liten sport.

Som tidigare nämnts baseras materialet mestadels på deltagande observationer och djupintervjuer, till största delen med Alejandro Verón och Hernán Amez, grundarna till kyrkan. Anledningen till att det har varit svårt att få tag på andra representanter, var att de samlas en gång per år och det detta år inte blev någon träff den 29 oktober. Jag hade inte möjlighet att besöka andra representanter för kyrkan som bor i andra delar av landet eftersom jag planlagt min studie till Rosario.

Käll- och självkritik

Något som man måste ta i beaktande och som kan vara ett problem är det beroendeförhållande jag fick visavi mina informanter. Jag blev nämligen väldigt gott mottagen av Verón och Amez, som bjöd mig in i sina hem med öppna armar. I egenskap av reportrar, bjöd de även med mig att se två fotbollsmatcher, vilket jag också återkommer till senare. Stundtals har det varit svårt att skilja på roller som forskare, studieobjekt och vänner. Det är absolut ingen negativ erfarenhet att ha blivit så otroligt bra omhändertagen, men det kan ha inverkan på studien. En författare som uppmärksammar det här är Gert Lindgren som i *Kvalitativ metod och vetenskapsteori* tar upp fenomenologin. Det är kort och gott kravet på forskaren att vara uppmärksam och medveten om sina egna förutfattade meningar och erfarenheter av studieobjektet. Dessa måste läggas till sidan till fördel för en nyfikenhet att lära sig något nytt.³ Som Rosmari Eliasson nämner bör man akta sig för att inte bli för positiv till sitt studieobjekt. Man

³ Gert Lindgren (1994) s. 100.

ska istället vara kritisk till sig själv och objektet man studerar och inte låta personliga relationer påverka.⁴

Jag har försökt vara självkritisk och då är det nödvändigt att man är medveten om var man står och vilka värderingar man bär med sig. Diana Mulinari problematiserar detta och visar att kvalitativa studier inte alltid är så lätta som vi tror. Forskaren måste vara medveten om sin och studieobjektet klassificering och det förhållande som byggs upp mellan dem.⁵ Svar kan skilja beroende på det förtroende som byggs upp och det styrs mycket utav den relation vi står i till varandra. Maradona som fotbollspelare har alltid för mig varit den bäste, även om jag inte är en extremt engagerad supporter av fotboll. Min pappa, som kommer från Argentina har alltid varit mer engagerad och Diego⁶ har kommit att bli en människa jag beundrat mycket, inte bara som fotbollspelare utan som en viktig människa. Oavsett vad jag eller andra tycker om Diego Maradona, är han en av Argentinas mest kända personer, ”Diego es conocido como Carlos Gardel, amado como Evita y un rebelde como Che Guevara” (Diego är känd som Carlos Gardel, älskad som Evita och en rebell som Che Guevara.)⁷ Deltagande observation är ett verktyg som kan användas istället för intervjuer eller som komplement till dem. Författaren Sharan B Merriam anser detta vara ett av de viktigaste verktygen inom den kvalitativa forskningen. Man måste lita på sin förmåga att observera. Forskaren måste analysera så väl uttalad som tyst kunskap. Det kan finnas problem med den information man får fram. Det är viktigt att vara medveten om den subjektivitet som man har som forskare. Ibland kan det vara svårt att skilja sin roll som forskare utifrån sin roll som deltagare. Detta är problemställningar forskaren måste ha med sig i huvudet under hela studien.⁸

Tidigare forskning

Magnus Engstrand är fil.mag. i religionsvetenskap, skribent och fotbollssupporter. Det är i hans bok *Fotboll och Religion*⁹ som jag hämtar mina teoretiska anknytningar. Boken baseras på hans D-uppsats framlagd 1999 vid Göteborgs universitet. Eduardo Galeano är författare

⁴ Rosmari Eliasson (1994) s. 146.

⁵ Diana Mulinari (1999) s. 36ff.

⁶ Jag kommer kalla Maradona vid hans förnamn eftersom det visar en respekt för honom och att man erkänner honom som folklig. Man kan t.ex. köpa tröjor i Argentina där det står *Diego de la gente* (Diego av folket) eller ”*Yo soy del pueblo*” (Jag är en av folket). Hans självbiografi heter också *Yo soy Diego (... de la Gente)*.

⁷ *He visto a Maradona* (1999).

⁸ Merriam (1994) s. 36ff.

⁹ Engstrand (2003).

och reporter. Han omnämns ofta som historiker men ser absolut inte sig själv som historiker. Född och verksam i Uruguay präglas hans verk av den socialistiska motståndsrörelsen mot diktaturen under 70- och 80-talet. Hans bok *Latinamerikas öppna ådror* är en kritisk historisk genomgång av Latinamerikas kolonisering och kolonialtid. Charles S. Prebish, docent vid Utah State University, har specialiserat sig på buddhism, speciellt västerländsk buddhism, men har även skrivit artiklar om sport och religion.

Undersökningen (Andra halvlek)

Historia

Iglesia Maradoniana föddes som idé den 30 oktober 1998.¹⁰ Då samtalade Alejandro Verón och Hernán Amez och de enades om att det var denna dag som Gud, inkarnerad som fotbollspelaren Maradona, fötts. Det gick till så att Amez ringde sin vän Verón på morgonen den 30:e och sa; ”God Jul!”. Verón visste inte riktigt vad han skulle tro om sin vän, och frågade honom om han inte var lite på lyset. Amez insisterade och frågade sin vän; ”Tänk efter ordentligt, detta är dagen då D10S¹¹ föddes.” Nu förstod Verón vad Amez syftade på. Tre år senare, den 7 oktober 2001, bestämmer sig vännerna för att ha en samling kring den sanna julaftonen, d.v.s. dagen då Diego Maradona föddes. De beslutade att fira födelsedagen en dag innan den 30 oktober, alltså den 29 oktober, och att som på nyår vänta in tolvslaget. Man såg till att hyra en lokal och skicka ut inbjudningar till andra fanatiker av Maradona. Vännerna skrev en inbjudan till den ”kyrka” som de skapat.¹²

Kyrkan döptes efter Diego Maradona till *Iglesia Maradoniana – La mano de DIOS* (Maradonakyrkan – Guds hand). Ordet *iglesia* på spanska betyder ordagrant kyrka men kan också referera till samfund. Tillställningen drog till sig 120 maradonianska apostlar. År 2002 samlades 400 personer för festligheterna.¹³ Radio Cooperativas artikel från 2004 års festligheterna menar att 20 000 personer världen över, firade Diegos födelsedag.¹⁴ Maradona själv har sagt om kyrkan: ”Jag tyckte det var lite konstigt i början att 400 människor träffades i mitt namn utan att jag var där, men jag försäkrar dem om att jag får gåshud, det är väldigt rörande”.¹⁵

Iglesia Maradoniana har formulerat de tio maradonianska budorden.¹⁶

¹⁰ <http://www.iglesiamaradoniana.com/> 2006-03-28.

¹¹ Det är en lek med ord. Där man i det spanska ordet för gud (dios) byter ut I och O mot siffran för tio Maradonas nummer i landslaget och de flesta klubbblagen han spelat i.

¹² Intervju med Alejandro Verón 2006-10-29.

¹³ <http://www.iglesiamaradoniana.com/historia.html> 2006-03-28.

¹⁴ http://www.cooperativa.cl/p4_noticias/antialone.html?page=http://www.cooperativa.cl/p4_noticias/site/arti/20041030/pags/20041030153417.html 2006-03-28.

¹⁵ http://www.deguate.com/deportes/article_1548.shtml 2006-03-28.

¹⁶ <http://www.lacapitalnet.com.ar/hoy/deportes/noticias/191204225047.html> 2006-03-28.

1. Bollen får inga fläckar.
2. Älska fotbollen över allt annat.
3. Deklarera din villkorlösa kärlek till Diego och den bra fotbollen.
4. Försvara den argentinska landslagströjan och respektera folket.
5. Sprid Diegos mirakel till hela universum.
6. Hedra de tempel där de predikas och de heliga de övertäcker.¹⁷
7. Kungör inte Diego i något unikt klubbnamn.
8. Predika alltid kyrkans principer.
9. Ta Diego som andra namn och ge det till sin son.
10. Var inte ett termoshuvud och låt inte sköldpaddan rymma ifrån dig.¹⁸

Budord nummer ett är ett citat av Diego som han sa i november 2001 när det hölls en hyllningsmatch i hans ära. Matchen var en avskedsmatch och spelades med delar av landslaget och andra kända spelare från resten av världen. Diego refererade till sitt vilda leverne och med metaforen ”*bollen får inga fläckar*”, menade han att fotbollen är fläckfri och något som skänkt honom mycket lycka i livet. Många människor, framförallt argentinare, håller med om att Diego som fotbollspelare är fläckfri och att han är en av de bästa spelarna i världen, om inte den bästa. Budord nummer sex refererar till arenan, stadion där magin sker, fotbollsmatchen. I Engstrands bok *Fotboll och religion* tar han upp att kristna ofta ser arenan som en kyrka och även andra människor liknar stadion vid en sakral plats.¹⁹

Kyrkan har haft som mål att hylla Diego innan han dör eftersom man brukar vänta med hyllningarna av andra kända och älskade personer. Diego, som de hyser en otrolig respekt för, har kommit att symbolisera mycket mer än bara en bra fotbollspelare i mängden.

Maradona: ikonerna och kyrkan

Tidningsartiklar rörande Maradonakyrkan antyder ofta att anhängarna skulle se Maradona som en gud i en teologisk bemärkelse. I sådant fall är även Maradonakyrkan ett religiöst samfund? Kyrkan ses av de flesta som en skämt eller ett vinstdrivande företag som bara är ute

¹⁷ Med tempel menas fotbollsstadion och det heliga är solskydden.

¹⁸ När man nickar bollen bör huvudet vara starkare än en termos, man bör springa snabbare än en sköldpadda.

¹⁹ Engstrand (2003) s. 27. Se också Bale (1993) s. 55.

efter pengar. I samtal med Alejandro Verón framgår det mer att Maradonakyrkan för honom är en hobby som sammanflätar många av hans intressen. Han menar även att kyrkan inte är något rationellt utan att det är något som kommer från hjärtat. Rationella svar på existentiella frågor finner han i sin tillhörighet till den romersk-katolska kyrkan. Alejandro hade haft en önskan om att få en son, som han nu fått. Anledningen till att gud bevilja hans önskan tror han kommer från att han är en from katolik.²⁰ Sport kan fylla en funktion *som* religion eller *för* religion. Den är en hyllning till Gud jämförbar med att gå i kyrkan.²¹ Precis som för Prebish finns det ingen motsättning mellan religion och sport, när Alejandro förklarar skillnaden mellan sin rationella religion och sin irrationella passion. Även Hernán Amez poängterar att Maradonakyrkan är en fanklubb snarare än ett samfund. Han menar att de klätt sin passion för Maradona och fotboll i en religiös dräkt. Det är en lek med ord, t.ex. de tio maradonianska budorden och den maradonianska rosenkransen. Samtidigt framhäver inte Hernán att han skulle ha två religioner. Han menar att den passion han känner för Diego inte är något han kan förklara för andra eller översätta till något som andra kan ta ställning till. Bär man Diego i hjärtat så har man något gemensamt med andra oavsett andra skillnader som politik, socialklass och även religion.²²

Då jag besökte Rosario i oktober 2006 och efter att ha fört ett samtal med Hernán och Alejandro så förstod jag att det inte existerade någon permanent kyrka utan att man inför den 29 oktober hade hyrt en lämplig lokal, till antalet människor man uppskattade skulle komma till festligheterna. År 2006 kom dock i synnerhet två omständigheter att göra så det inte blev några festligheter firade från Maradonakyrkans håll. Det första var att eftersom många av dem som deltar kommer från Rosario och samma dag, 29 oktober, spelades det Rosarierderby mellan Newell's Old Boys (NOB) och Rosario Central. Båda medelmåttiga lag och vid tillfället i mitten av tabellen, med andra ord ingen viktig match kan man tycka. Både Alejandro och Hernán är NOB supportere och matchen delar staden i två. Alejandro sa att man inte ville ta med denna delning in i Maradonakyrkan, därför hade man valt att ställa in festligheterna. Den andra anledningen är att sedan 2005 har Diego själv börjat fira sin födelsedag i sitt hem den 29 oktober. Hernán förklarade att det kändes lite trist att många inbjudna valt att åka till Diegos fest istället men att det samtidigt var väldigt kul att idolen tagit efter deras tradition.

²⁰ Intervju med Alejandro Verón 2006-10-29.

²¹ Prebish (1992) s. 43.

²² Intervju med Hernán Amez 2006-11-02.

Kreatörerna av kyrkan verkar inte vara helt överens om att Maradonakyrkan är en religion eller bara en passion för en idrott. Engstrand tar i sin bok upp att skillnaden mellan en passion och en religion inte är så stor. Med hjälp av sociologisk religionsdefinition av den typ som Emile Durkheim satt upp, kan vi se sport som en religion. Hernán menar att kyrkan är öppen för alla och att den inte är på något sätt auktoritär då det gäller hur de olika medlemmarna förklarar kyrkan eller sin passion för D10S. Det finns alltså en frihet medlemmar emellan angående vad man anser kyrkan vara; en ny religion, en fanklubb för fanatiker eller en synkretistisk passion.

Diego som ikon är välkänd världen över, som en otrolig fotbollsspelare och som en dålig förebild som tog droger och dopade sig. Lika älskad för det första är han föraktad för det sistnämnda. Han har kommit att bli en kontroversiell person. Under åren har han varit inblandad i skandaler men även haft ett eget program på TV som var väldigt populärt, *Noche del Diez* (Nummer tios natt). Min uppfattning är att han är mycket populärare bland folk som upplevde honom spela. Folk i min ålder har nya stjärnor och har många gånger hört mer om skandalerna som var fler i hans senare del av livet. Samtidigt som han var magisk på planen så var han en besvikelse för många utanför.²³

Varför skulle någon tycka att han var en gud eller en så oerhört beundransvärd person? Maradonakyrkan har ingen gemensam trosförklaring till sin gud. Men oavsett har Diego blivit ikonerna för kyrkan som bär hans namn. Ironiskt nog, kan man tycka, avser namnet något han är mindre älskad för; målet mot engelsmännen med handen. Guds hand, Maradonakyrkan (la mano de D10S, Iglesia Maradoniana). Därför kan man urskilja, tycker jag, en beundran för Diego inom kyrkan som sträcker sig över och förbi skandalerna. När han år 2004 låg och tillfrisknade efter en hjärtattack relaterad till hans drogproblem, så strömmade folk till sjukhuset i Buenos Aires för att stödja honom och som man kan se i filmen *Amando a Maradona* så hyllar man honom som D10S på skyltar som sattes upp utanför sjukhuset. Som Alejandro förklarar så älskar man Diego med hjärtat och det har ingen rationell förklaring. Kyrkan är absolut inte för de problem Diego haft, men man intar en förstående hållning. Att Gud kan fela gör honom mer mänsklig och kanske därför, tror Alejandro, älskar man honom ännu mer.²⁴

²³ Intervju med Ignacio Granado, Juan Freytes, Alejandro Foster 2006-11-01.

²⁴ Intervju med Alejandro Verón 2006-10-29.

Hernán tycker Diego kan visa oss att som människor har vi kapacitet att göra saker utefter våra medfödda egenskaper. Kämpar man tillräckligt hårt kan man nå sina drömmar. Trots Diegos alla motgångar har han visat att man kan komma styrkt ur dem. Men han tror inte Diego kommer att frälsa våra liv eller lösa våra ekonomiska problem eller vardagliga konflikter. Däremot kan Diego skänka oss stor glädje och lycka. Hans misstag gjorde honom starkare och den lärdomen är viktig. Maradonakyrkan är inte en fotbollskyrka i allmänhet. Han hade inte bara talang – för det har även många andra spelare idag – han hade även styrkan, glädjen och hängivenheten. Det som gjorde Diego till en gud var förmågan att förtrolla sin publik. Men varför var han en gud? På grund av att han kunde visa de egenskaperna och värderingarna även utanför planen, i andra situationer i livet. Att kunna följa dem är värt respekt och beundran och Diego gjorde det som ingen annan, anser Hernán.²⁵

Kyrkans Liturgi

Jag har själv inte tagit del av ritualen som hålls 29 oktober eftersom den uteblev år 2006, men jag har tagit del av videoinspelningar.²⁶ Den 29 oktober är som redan nämnt en kombination av julafton och nyårsdagen då *D10S bajo a las canchas* (När D10S nedsteg till fotbollsplanerna). Det är den centrala ritual och samling som kyrkan har och kretsar kring. Det är en företeelse som har blivit allt större med åren. Vad det i praktiken innebär är en ritual som inleds med att man går in i procession, precis som prästen i den romersk-katolska kyrkan går in tillsammans med korgossarna. Man bär en fotboll med en törnekrona och andra rituella föremål som symboliserar Diego. Hernán som är den som går först har en stor rosenkrans med en sko istället för ett kors och 34 fotbollar för Diegos 34 mål i landslaget. De hummar *En el nombre del padre, Don Diego. Y en el nombre de la madre, Don Tota... DIEGO, DIEGO* (I faderns namn, don Diego. Och i moderns namn, don Tota... DIEGO, DIEGO). Ritualen fortsätter med att man hyllar Diego på diverse sätt. Folk i församlingen beträder altaret och kan t.ex. sjunga en tango tillägnad D10S. Men framför allt så sjunger man och firar gemensamt, precis som på ett fotbollsstadium eller på gatans torg efter en viktig seger. Dels har man en lite formellare del och sedan en där man mest sjunger och visar sin glädje. Ett år var Diegos dotter med och då ringde hon och en representant för att gratulera Diego, vilket man

²⁵ Intervju med Hernán Amez 2006-11-02

²⁶ *Amando a Maradona* (2006), <http://www.youtube.com/watch?v=BV2w2myp6E8> 29-03-07, Alejandros privata inspelningar.

gjorde live och ut i högtalarna på scenen. Diego är alltså medveten och rörd av gesten, att folk samlas i hans ära. Detta så pass mycket att han från och med 2005 faktiskt själv har börjat fira sin födelsedag dagen innan (den 29 oktober).

Eftersom D10S julafton uteblev år 2006, p.g.a. av *El Calssico de Rosario*, hade vännerna i Maradonakyrkan valt att genom kontakter och sponsorer samla in mat och leksaker samt hyrt in två clowner att besöka barnsjukhuset i Rosario för att ge bort gåvorna i en sann sportsman-naanda, precis som Diego. Jag träffade Alejandro och Hernán i följe av clownerna, Alejandros bror, Hernáns familj och tre andra maradonianska medlemmar. Alejandro förklarade att det var en gåva att i sin tur kunna ge bort gåvor. Han är övertygad om att hans önskan att få en son besannats på grund av att han som from katolik ger allmosor. Hernán gick runt med boken *Yo soy Diego (... de la Gente)*. Man gav bort tröjor med D10S logon på och clownerna underhöll barnen. Alla i sällskapet passade på att prata lite med barnen och doktorn som visade runt oss pratade om hur sjukhuset renoverats med hjälp av ett annat bidrag och att sjukhuset drevs mycket av insamlade pengar. Hernán och Alejandro intervjuades av TV-reportrar och fick förklara lite vad som sporrat dem till detta besök. Det var lyckat och alla inblandande var nöjda. Man presenterade sig som medlemmar i Maradonakyrkan men det pratades aldrig om Maradona, utan man pratade om fotboll i allmänhet. Efter besöket bjöds jag snabbt med till derbyt av Alejandro och vi begav oss med hast mot stadion.²⁷

Något som är väldigt intressant är att den 22 juni är det maradoniansk påsk. Här är symboliken med Jesus återuppståndelse det centrala. Vad är det då som återuppstår den 22 juni kan man fråga sig? Jo, det är Argentina som återuppstår i och med Diegos två mål mot England. Här måste man ha en förförståelse angående den politiska konflikt som rått emellan Argentina och England och som kulminerade i Falklandskriget 1982, men även fotbolls-VM 1978. Även om Argentina vunnit VM två gånger så räknar många inte 1978 som en "äkta" vinst. Anledningen framför allt var att Argentina nyligen hade haft en militärkupp och leddes av en repressiv militärdiktatur. Det figurerar även rykten om att militärerna och regimen hade hotat det Peruanska landslaget till att förlora 6-0 mot Argentina, vilket var en förutsättning för att Argentina skulle passera Brasilien och komma till finalen.²⁸ För det tredje så var många besvikna att underbarnet Diego Maradona inte tagits ut till landslagstruppen. Det gjorde

²⁷ Fältstudie 2006-10-29 Rosario, Argentina.

²⁸ Gahrton, Nyberg & Persson (2006)

Argentinas seger 1986 i Mexico till en drömseger. Dels så omnämns den som VM:et som vanns av en man, Diego²⁹, och att han dessutom gjorde, framröstat av FIFA, seklets snyggaste mål mot England, *Gol del Siglo*. Revanschen var fulländad: Argentina var demokratiskt och hade fått upprättelse. Alejandro förklarar att inte ens 1000 mål av Diego kan få en soldat som dog i kriget att återuppstå, men det målet gjorde att människor fyllde gatorna i Argentina och stolt sa de: Här är vi!

Fanatism? Religion?

Orden i rubriken kan tyckas enkla att förstå men har olika betydelser i olika kontexter, därför kommer jag här att definiera och diskutera dem. Fanatism är ett ord vi gärna ser som lite negativt om det så handlar om religiösa fanatiker eller fotbollsfanatiker. Det är att tycka om något lite för mycket jämfört med gemene man. Att vara fanatisk är en tolkningsfråga, vem är fanatisk? Fotboll en mycket stor angelägenhet för människor i allmänhet i Argentina, till skillnad från i Sverige. ”Det är svårt att finna någon i Argentina som inte har en känslomässig koppling till fotboll.”³⁰ Intresset kan beskrivas med känslorna och skrivierna efter att Argentina åkte ur gruppspelen VM 2002 då de åkte ut efter att spelat lika med Sverige. Kan- ske nu kan nationen helhjärtat lägga fokus på den ekonomiska och politiska kris som vi går igenom. Så stort var intresset att folk för stunden glömde bort krisen i landet för att få följa sitt lag i VM. I Argentina måste vi använda en annan skala för fanatism. I Sverige så ser vi en person som frenetisk följer ett lag som fanatiker men i Argentina är detta en del av normen. Precis som i Argentina har Sverige huliganer men i Argentina så har varje lag en huliganpre- sident till skillnad från Sverige där bara de allra största klubbarna har någon typ av organise- rade huliganer kring sig. Det är här ordet fanatism är bäst beskrivet: en riktning som ”utan hänsyn till rationella argument eller mänskliga hänsyn driver sin sak.”³¹ Ordet fanatiker är alltså inte särskilt beskrivande för de supportrar som följer sitt lag frenetiskt, och där hamnar Iglesia Maradoniana vars deltagare mestadels består av fotbollsreportrar och fotbollsintresse- rade. De är inte organiserade huliganer som för sin hängivelse till Maradona sträcker sig över det rationella genom att slåss och skapa upplopp på en idrottsarena. Maradonakyrkan är snarare en kontrast till detta då man är öppen för olika tolkningar och alla medlemmar är

²⁹ Ibid.

³⁰ Mora y Araujo, Marcela, intervju i ”Football Hooligans International”, *Discovery Channel* (2007)

³¹ http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=167246&i_word=fanatism 2007-05-11.

välkomna. Den är inte auktoritär utan alla medlemmar har rätt till sin tolkning av Diegos storhet och gudomlighet. Man har medlemmar från hela världen och både Ronaldinho och Michael Owen³² är medlemmar. Båda dessa kommer från två av Argentinas ärkerivaler i fotbollssammanhang. Det är ett gäng supportrar som helhjärtat erkänner Diego som den störste, så stor att man intolkar ett gudomligt skimmer kring honom, i större eller mindre utsträckning. Även spelarna får en känsla av att de tillhör något mycket större ”Jag spelar fotboll, alltså är jag”.³³ Senaste exemplet på hur hängiven en spelare och dess familj kan vara är jordfästelsen i samband med Antonio Puertas tragiska bortgång. Innan själva jordfästelsen hölls en minnesstund på Sevillas hemmastadion. Puertas kista dekorerad i Sevillas röd-vita färger hade burits in på stadion och bredvid stod de pokaler han varit med och vunnit åt klubben. Det var en chans för fansen att ge honom ett sista farväl.³⁴

Så om kyrkan är en regelrätt religion är svårt att säga. Dels krävs en större studie och det är även en tolkningsfråga. Vad är religion? Svaret ligger knappast runt hörnet och i de 100 år som religionshistoria funnits till har det fortfarande inte formulerats en universell definition. Forskare världen över har sakta men säkert fått acceptera att det med största sannolikhet aldrig kommer att göras en heller. Så utifrån ett definitionsperspektiv kan vi lika lätt avfärda Maradonakyrkan som en religion, som vi kan bevisa den. Kyrkan har det många definitioner efterlyser: en gudomlighet, en liturgi och en trosgemenskap. Den saknar även saker som andra definitioner ställer upp: en förklaring av vårt vara, livets mening och en förklaring om livet efter döden. Det är dock inga måsten för en religion. Fotboll ska inte underskattas som förklaring till meningen med livet, en supporter låter fotbollen vägleda sin vardag i stora drag.³⁵ Medlemmarna i kyrkan är lite splittrade angående om det är en religion eller inte. Medan Hernán är mer övertygad så framhåller Alejandro att han har en religion utifrån sitt förnuft, den romersk-katolska. Är det då ett hinder för att kyrkan ska vara en religion? Tar man t.ex. yoga, som det gjorts en uppsjö av religionsforskning kring, så är det förekommande att t.ex. en katolik utför yogaövningar. Det kan diskuteras om man, i och med det globala samhället, har tonat ner de religiösa inslag som finns i yoga. Eller om det i själva verket inte uppfattas som ett problem, att man tillhör en religion och samtidigt ”lånar” eller utövar vissa inslag ur andra religioner. Samtidigt vill jag nog avvakta lite innan jag drar min slutgiltiga

³² Intervju med Hernán Amez 2006-11-06.

³³ Galeano (1998) s. 267.

³⁴ *Sportbladet* 2007-10-29.

³⁵ Engstrand (2003) s. 31.

slutsats angående frågan om kyrkan är en religion eller inte. Som det ser ut nu har den en oviss framtid. Kommer det att finnas utrymme för den nu när Diego själv firar sin födelsedag en dag tidigare och på så sätt stjälar mycket av den uppmärksamheten kyrkan fick. Kanske luften går ur bubblan så att säga, men samtidigt får man gardera sig för att Diegos anseende som en argentinsk nationalhjärte kommer att förbli oförändrat. Ett fortsatt uttryck för att visa sin hängivelse till Diego är att vänta, men kanske i en annan tappning.

Analys och diskussion (Förlängning)

Orsaken till Maradonakyrkans framväxt har jag inte kunnat besvara riktigt med mitt arbete. Det kräver en grundligare undersökning. Jag har dock berört möjliga trådar som kan ge ett mer fylligt svar. Ett är avsaknad av nationella hjältar som i Argentina blivit lite av en kris. Förtroendet för politiker är väldigt lågt. Nummer två är den roll som fotboll kommit att spela i det Argentinska samhället. Fotbollsligan startade där 1893, bara 5 år efter den Engelska och tidigare än alla andra europeiska länder. Den sista bidragande faktorn är Diegos magi: han är en otrolig karaktär. Han är vän med Fidel Castro och han ser sig som en man av folket. Han har flera gånger ställt sig upp mot FIFA och protesterat. Framför allt gled han fram på planen som ett spjut trots sin korta och lite knubbiga kroppsbyggnad. Detta har gjort att det varit oerhört goda förutsättningar för Maradonakyrkan att växa från 200 personer till över 80 000 världen över.³⁶

Vad är Maradonakyrkan för något, en avancerad supporterklubb eller en ny religion? Ja det är frågor som denna uppsats ämnat svara på. Det jag mötte i Argentina var två väldigt karismatiska och hängivna maradonianer, Hernán Amez och Alejandro Verón. Även fast de själva inte var helt överens om huruvida detta handlade om en ny religion eller bara var en sammanströmning av flera intressen, delade de något och det var en passion och total beundran gentemot denne Diego ”av folket”, ett epitet som de gärna ger honom. Denna passion får ett gemensamt uttryck i de sammankomster som de anordnar för allmänheten. Hernán Amez, den av de två som lutar mer mot att det är en religion, klär sig i prästskrud och när jag träffade dem på barnsjukhuset gick ha runt med *Yo soy Diego (... de la Gente)* i handen hela tiden. Han benämnde den som sin bibel. Alejandro Veróns son heter Mateo Diego Verón. Ett av de maradonianska budorden är att döpa sin son till Diego i andra namn. Han förklarade att det var på grund av handlingar, liknande besöket på sjukhuset, som Gud skänkt honom den största gåvan i livet, ett barn. En av de många saker och foton Alejandro visade mig var det en sak som fastnade extra starkt i minnet, ett familjefoto som Alejandro visade mig. På fotot bar Mateo den argentinska landslagdräkten och som Diego personligen hade signerat till Alejandro och Mateo. Kanske vid första anblick kan man tycka att Alejandro har en mer tillbakalutad åsikt just för han är katolik, men jag kunde även se bevis på att han tagit denna passion på

³⁶ Mitt medlemskort har nummer 82 800, jag var den senaste medlemmen 2007-01-07.

allvar. Det är formuleringar som, ”min rationella religion är katolicism, min religion i hjärtat är Diego”, får mig att luta mot att Alejandro har en synkretistisk religion med utrymme för katolska och maradonianska inslag, ritualer och gud. Vad exakt Alejandro drar gränsen kan han inte själv svara på. På den frågan om han anser att han tycker han har en synkretistisk religion svarar han ”det som finns i hjärtat kan man inte förklara utan det följer man passionerat”.³⁷

Vad är en religion eller vad utgör en religion är vid det här laget en berättigad fråga. Det är en problemställning som ställts upp sedan man började studera religion som ett akademiskt ämne. I och med paradigmskiftena inom ämnet står man idag fast vid att det inte går att göra en heltäckande definition av vad religion är, även fast seriösa försök gjorts under årens lopp. Religion innefattar alla sfärer av mänsklighetens varande. En religion kan vara en maktinstitution eller en i opposition, den kan ha gudar eller vara gudlös. Ser vi på hur Engstrand och Prebish har definierat religion så uppfattas fotboll som sport och som del i en religiös sfär – om inte för alla, så för många. Prebish går så långt att han beskriver fotboll som den största växande religionen i vår moderna tid.³⁸ John Carrol beskriver fotboll, i egenskap som åskådare, som en typ av västerländsk meditation som kräver mycket av dess utövare både i koncentration och disciplin.³⁹ Engstrand använder sig av Emile Durkheims religionsdefinition för att argumentera för fotbollen som en religion. Religion är något som ”förenar en grupps teori och praxis under ett delat norm- och trossystem.”⁴⁰ Som han diskuterar går kärleken för sporten och passionen hand i hand med lidandet. Ju mer man lider i samband med klubbens/lagets fiaskon, desto mer kan man uppskatta passionen i framgången.⁴¹ Eduardo Galeano går så lång att han säger att fotboll är ”den enda religion som inte har några otrogna”.⁴²

Argentina som land har haft en mörk modern historia med militärkupper, folkmord och ekonomiska kriser. Fotbollen blir en möjlighet för de fattiga och förföljda att nå en plats utanför vardagens problem. En flykt från de dagliga problemen och där man kan finna en större kollektiv identitet, något man kan uppfatta i den heja-ramsa som Diego ofta tar till när han ser på landskamper ”*Vamos, vamos, Argentina, vamos vamos a ganar ... que esta barra*

³⁷ Alejandro 2006-11-03.

³⁸ Prebish (1992) s. 53.

³⁹ Carrol (1986) s. 91-98.

⁴⁰ Engstrand (2003) s. 155.

⁴¹ Ibid. s.169-172.

⁴² Galeano (1998) s. 267.

quilombero no te deja no te deja de alentar ...”⁴³ På fotbollsplanen släpper man inte in vardagens ondska och lidande utan det är en möjlighet att bli något annat, kanske så framgångsrik som Diego, som gick från misären i La Fiorita till att bli en av världens bästa fotbollsspelare, om inte den bästa. Engstrand menar att fotbollen blivit en symbol för denna möjlighet.⁴⁴ Då anser jag att Diego Maradona är den personifierade symbolen för denna möjlighet.

Fotbollen ligger nära politiken i Sydamerika, så som Engstrand visar i fallet kvalet till fotbolls-VM 1970 som resulterade i kriget mellan Honduras och El Salvador. På samma sätt använde juntan i Argentina fotbolls-VM 1974 som propaganda. Men, som Engstrand poängterar, fotboll kan även fylla helt motsatta funktioner.⁴⁵ Så var det i fallet med Fotbolls-VM 1986, då Argentina tog revansch, dels som en nyfödd demokrati men även genom att vinna över England, mot vilka man så totalt blivit besegrade i Falklandskriget. Det var en tid av glädje och i glädjens centrum stod han, Diego av folket. Han som visat dem att även en person som inte ser ut att ha de fysiska förutsättningarna och som kommit från det fattiga kvarteret La Fiorita utanför Buenos Aires kan lyckas. Denna magi och framgång har gett Maradona den kultstatus han hyser runt om i världen och framför allt i Argentina. Även i Napoli var han folkets – och i synnerhet de fattigas – idol. På en Napoli-fanssite står att läsa: *“a way to forget their problems thinking about Diego and being fans of this champion. Somebody saw him as a ‘liberator’.”*⁴⁶ För supportrarna kan ett viktigt eller efterlängtat mål efterlikna ”själens mystiska förening med Gud”.⁴⁷ Diegos två mål mot England var oerhört efterlängtade och det andra målet så snyggt att det utsetts till århundradets mål.⁴⁸ Ser man det är det inte svårt att tankarna för en till att Gud hjälpte Diego genom hela det engelska försvaret enda från mittplan för att själv beskåda detta mirakel när bollen rullade över mållinjen. Att det tidigare målet Diego gjort gjordes med handen och att han sedan svarat att det var Guds hand, har förstärkt myten att han inte var där själv den där dagen 22 juni 1986 i Mexico. Det är inget nytt för de trogna supportrarna att Gud finns på planen, det är därför de gör korstecken när de beträder planen. Det går så långt att de brasilianska tidningarna efter Brasiliens vinst

⁴³ <http://www.vivadiego.com/vamos.txt> 2007-12-03. Ljudklipp <http://www.vivadiego.com/vamos.mp3> 2007-12-03 15:00 Kom igen nu, kom igen nu Argentina. Kom igen nu, kom igen nu vi ska vinna ... dessa fanatiska supportrar, slutar aldrig, slutar aldrig stödja dig.

⁴⁴ Engstrand (2003) s. 111-112.

⁴⁵ Ibid s. 109.

⁴⁶ <http://www.vivadiego.com/indexeng.html> 2007-12-04.

⁴⁷ Engstrand (2003) s. 152.

⁴⁸ <http://videos.sportec.es/sportec/goles/maradona.mpg>

mot England VM 1970 skrev att Jesus räddat Brasilien då han hade sparkat undan bollen från att gå in vid flertalet tillfällen.⁴⁹

Är då maradonianernas passion så svår att se ur ett religiöst perspektiv? Är inte deras hängivelse och beundran av det magiska de fått uppleva eller sett i efterhand på film en större kollektiv identitet som de skapat och delar kring gestalten D10S, Diego Armando Maradona och hans prestationer som fotbollsspelare? Engstrand menar att fanatiska supportrar som inrättat sina liv efter fotbollslaget får en religiös aspekt⁵⁰, och jag är villig att hålla med.

Jag vill avsluta med att citera Victor Hugo Morales så som han beskrev *el gol del siglo* på plats i Mexico över radion.

... la va a tocar para Diego, ahí la tiene Maradona, lo marcan dos, pisa la pelota Maradona, arranca por la derecha el genio del futbol mundial, y deja el tercero y va a tocar para Burruchaga ...
¡Siempre Maradona! Genio! Genio! Genio! ta-ta-ta-ta-ta-ta ... y
Gooooooooool ... Goooooooool ...
¡Quiero llorar! ¡Dios santo! ¡Viva el futbol! ¡Golazo! ¡Diego! ¡Maradona!
Es para llorar perdonenme ...
Maradona, en una corrida memorable, en la jugada de todos los tiempos ...
barrilete cósmico ... ¿de que planeta viniste? Para dejar en el camino tanto
ingles, para que el país sea un puno apretado, gritando por
Argentina ... Argentina 2 - Inglaterra 0 ...
Diegol, Diegol, Diego Armando Maradona ...
Gracias dios, por el futbol, por Maradona, por estas lagrimas, por este
Argentina 2 - Inglaterra 0 ...

... passar bollen till Diego, Maradona nu med bollen, två markerar han,
Maradona rör bollen, geniet av världsfotboll drar iväg mot höger, och
lämnar en tredje bakom sig och kan passa till Burruchaga...
Alltid Maradona! Geni! Geni! Geni! ta-ta-ta-ta-ta ...
MÅL!! MÅL!!!
Jag vill gråta! Du store Gud! Vad vackert fotboll Är! Vilket mål! Diego! Maradona!
Jag är på randen att börja gråta, ursäkta...
Maradona, med en minnesvärd sprint, i den vackraste dribblingen av alla tider...

⁴⁹ Engstrand (2003) s. 32.

⁵⁰ Ibid s. 153.

Kosmiska racket... vilken planet är du från? Du får det att se så lätt ut,
och hela nationen är en knuten näve, som skriker Argentina...

Argentina 2 - England 0 ...

Diegoal, Diegoal, Diego Armando Maradona ...

Tack Gud, för fotbollen, för Maradona, för dessa tårar, för detta

Argentina 2 - England 0 ...⁵¹

⁵¹ Man kan antingen höra det i introt till *Amando a Maradon* eller på <http://www.vivadiego.com/golazo.mp3> 2007-12-04.

Sammanfattning

- Jag har velat visa att Argentina ett land med en blodig historia och avsaknad av nationella hjältar och dessutom ett land där fotbollen har en otroligt stor roll i samhället. Detta har inneburit ett perfekt klimat för skapandet av en kyrka kring en så stor profil inom fotboll, Diego Maradona.
- För anhängarna av kyrkan är Maradona en gud eller åtminstone en så stor figur att man är villig att ge honom gudomliga epitet. Han är deras stora hjälte i livet och en förebild. Vissa anhängare proklamerar mer hans gudomlighet än andra. Vanliga människors åsikter varierar, många anser inte att han är en gud. Av FIFA har han blivit utsedd till världens bästa fotbollsspelare, ett pris han fått dela med Pelé.
- Med hjälp av Engstrands arbete tycker jag att jag har visat att Maradonakyrkan visst kan anses vara en religion. Ordet religion är svårdefinierat men kan ges en innebörd så att Maradonakyrkan kan uppfattas som en religion.
- Frågan om vilken roll kyrkan spelar för den argentinska identiteten ur ett religions- och nationalistiskt perspektiv, har jag inte kunnat besvara entydigt. Med en reservation för att jag inte tagit del av tillräckligt material, lutar jag mot att kyrkan har en ambition att framhäva en nationell stolthet för Diego. Kyrkan ser även Maradona som en argentinare som lyckats, en framgångssaga. Han kom från fattiga förhållanden och fick allt. Detta är något som man särskilt framhåller. Att han dessutom är från Argentina gör dem väldigt stolta. Även vanliga människor framhäver honom som en stor idol och typiskt argentinskt då han gjorde det bästa han kunde utifrån sina förutsättningar. Ett ord på spanska som sammanfattar det är *aprovechar* (att utnyttja) vilket används mycket i Argentina för att beskriva sig själv. Man anser att argentinare är duktiga på att utnyttja, både i negativ och positiv bemärkelse.

Litteratur- och källförteckning

Tryckta källor

- Bale, John, *Sport, Space and the City*, London (1993)
- Carroll, John, "Sport: Virtue and Grace" i *Theory Culture & Society*, Vol. 3, No. 1 (1986)
- Eliasson, Rosmari, "Metodvalet – en fråga om kön och moral?" i Bengt Starrin, och Per-Gunnar Svensson (red.), *Kvalitativ metod och vetenskapsteori* Lund (1994)
- Engstrand, Magnus, *Fotboll och Religion*. Stockholm (2003)
- Fotbolls-VM genom tiderna*, Måns Gahrton, Anders Nyberg och Åke Persson (red), Sundbyberg (2006)
- Galeano, Eduardo, *Fotbollens himmel och helvete* Stockholm (1998)
- Kvalitativ metod och vetenskapsteori*, Starrin Bengt och Svensson Per-Gunnar (red), Lund (1994)
- Lindgren, Gerd, "Fenomenologi i praktiken" i Bengt Starrin, och Per-Gunnar Svensson (red.), *Kvalitativ metod och vetenskapsteori* Lund (1994)
- Maradona, Diego Armando, *Yo soy Diego (... de la Gente)* Buenos Aires (2000)
- Mer än kalla fakta – Kvalitativ forskning i praktiken*, Sjöberg, Katarina (red.), Lund (1999)
- Merriam, Sharan B, *Fallstudien som forskningsmetod*, Lund (1994)
- Mulinari, Diana, "Vi tar väl kvalitativ metod – det är så lätt" i Katarina Sjöberg (red.), *Mer än kalla fakta – Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund (1999)
- Prebish, Charles S, "'Heavenly Father, Diviene Goalie': Sport and Religion" i S.J. Hoffman (red) *Sports and Religion*, Champaign (1992)
- Sportbladet*, bilaga till Aftonbladet 2007-10-29

Filmer

- He visto a Maradona* (1999)
- Amando a Maradona* (2006)
- "Football Hooligans International", *Discovery Channel* (2007)

Internet

- <http://www.vivadiego.com/>
- <http://www.internetxair.com.ar/>

<http://www.ne.se/>

<http://www.iglesiamaradoniana.com/>

<http://www.cooperativa.cl/>

<http://www.deguate.com/deportes/>

<http://www.lacapitalnet.com.ar/>

Otryckta material

Intervju med Alejandro Verón 2006-10-29.

Intervju med Alejandro Verón 2006-11-03.

Intervju med Hernán Amez 2006-11-02.

Intervju med Hernán Amez 2006-11-06.

Intervju med Ignacio Granado, Juan Freytes, Alejandro Foster 2006-11-01.

Deltagande observation

Besök på barnsjukhuset i Rosario, Argentina. 2006-10-29.

Fotbollsmatch mellan Rosario Central och Newell's Old Boys, Rosario, Argentina.
2006-10-29.

Fotbollsmatch mellan Newell's Old Boys och Independiente, Rosario Argentina.
2006-11-06.

Besök på Universiteten i Buenos Aires, 2006-10-22, Rosario 2006-11-08, Cordoba,
2006-11-15.